

1930'larda Bir Mimar: İzzet Baysal

An Architect during the 1930's: İzzet Baysal

Leyla ALPAGUT*

Öz

İzzet Baysal, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1950) yetmiş az sayıdaki Türk mimardan birisidir. Mimarlık mesleğini 1931-1943 yılları arasında sürdürmüş, daha sonra ticaret yaşamına atılmıştır. Kısa süren mimarlık yaşamında azımsanamayacak sayıda yapı tasarlamış ve gerçekleştirmiştir. Çoğu konut olan bu yapıların hiçbiri günümüzde ne yazık ki ayakta değildir. Ancak, yapıların izi sürüldüğünde ulaşılan belgeler, bu yapıların Erken Cumhuriyet Dönemi'nde etkili olan Uluslararası Mimarlık Üslubunun başkent Ankara dışındaki önemli örnekleri olduklarını göstermektedir. Baysal'ın kamu ve konut yapıları, bu üsluba uygun olarak, işlevine göre biçimlenmiş, bezemeden arındırılmış, yalın ve sade bir anlatıma sahiptir. Konut tasarımları, geleneksel Türk aile yaşamında Tanzimat ile başlayan ve Cumhuriyet ile birlikte yeni bir anlam kazanan dönüşümlerin açıkça okunabildiği, ancak oldukça mütevazı taşra örnekleridir. Makalemizde, İzzet Baysal'ın 1930'lu yıllarda tasarımını ve yapımını gerçekleştirdiği, belgelerine ulaşılabilen sekiz bina tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Mimarın 1930'lardaki bu projelerine ilişkin yazılı ve görsel belgeler, dönemin tek mimarlık dergisi olan *Arkitekt*'ten elde edilebilmiştir. Bunlar, Eskişehir Hava Mektebi (1936), Eskişehir Halkevi (1936), Bolu'da konut (1933), Eskişehir'de iki konut (1935), Ayrıca Eskişehir'de Bayan Feride Evi ve Bay Salahattin Evi olarak adlandırılmış iki konut (1935) ve Ankara Karanfil Sokak'taki konuttur (1938). Makalede önce, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlık ortamında İzzet Baysal'ın da uygulayıcısı olduğu Uluslararası Mimarlık Üslubu ve Türk mimarların bu üslup karşısındaki tutumları kısaca ele alınmıştır. Daha sonra İzzet Baysal'ın mimarlık yaşamı ve sözkonusu sekiz yapısı, eldeki görsel ve yazılı belgelere dayanarak tanıtılmıştır. Son bölümde ise bu yapılar ve İzzet Baysal mimarlığı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: İzzet Baysal, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Uluslararası Üslup, modern mimarlık

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.
leylalpagut@yahoo.com

Abstract

İzzet Baysal was one of the few Turkish architects who had been trained in the Early Republican Period (1923-1950). He practiced architecture between 1931 and 1943; then he took the field in trade business. He designed and constructed a considerable number of buildings in his short professional life as an architect. Unfortunately, none of these buildings, most of which were houses, are standing today. However, the documents reached by tracing these buildings reveal that these buildings belonged to the International Style that was used during the Early Republican Period as significant examples outside the capital city, Ankara. Baysal's public buildings and houses had a simple and bare expression that was formed due to their functions, and free of ornament, as proper to the style. His house designs were cases where the transformations in traditional Turkish family life, which had begun with *Tanzimat* and gained a new meaning with the Republic, could explicitly be read, but those were still quite modest provincial examples. In this article, eight buildings, whose documents could be accessed, and which were designed and constructed by İzzet Baysal, are presented and evaluated. The written and visual documents about these buildings, which were among the works of the architect during the 1930's, were acquired from the only architectural magazine of the period, *Arkitekt*. These buildings are Eskişehir Aviation School (1936), Eskişehir Community House (1936), a house at Bolu (1933), two houses at Eskişehir (1935), two other houses named as Mrs. Feride's House and Mr. Selahattin's House at Eskişehir (1935), and a house on Karanfil Street, Ankara (1938). In this article, the International Style, which was also used by İzzet Baysal, and the attitude of Turkish architects towards this style within the Early Republican Period architectural milieu are initially discussed briefly. Afterwards, İzzet Baysal's professional life as an architect and his eight buildings under examination are described depending on the written and visual documents. In the concluding section, these buildings and the architecture of İzzet Baysal are evaluated within the context of the Early Republican Period architecture.

Keywords: İzzet Baysal, Early Republican Architecture, International Style, modern architecture

Giriş

Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık tarihi okumaları çoğunlukla başkent Ankara üzerinden yapılmaktadır.¹ Bu durum, Cumhuriyet'in modernleşme projesi çerçevesinde, yapılaşma etkinliklerinin de öncelikli olarak başkent Ankara'da başlaması ve burada yoğunlaşmasından kaynaklanır. Ancak, bu dönemin başkent dışında gerçekleştirilen mimarlık örnekleri de, mimarlık tarihi okumalarını derinleştiren ve zenginleştiren ilginç veriler sağlamaktadır.

İzzet Baysal'ın 1930'lu yıllarda tasarımını ve yapımını gerçekleştirdiği, ancak günümüzde ne yazık ki ayakta olmayan, çoğu Eskişehir ve Bolu'daki yapıları bu örnekler arasındadır.² Bu yapıların, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirasının taşıyıcı da

¹ Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi çalışmalarında 1923-1950 yılları arası Erken Cumhuriyet Dönemi olarak tanımlanmaktadır.

² Mimarın aynı dönemde gerçekleştirdiğini bildiğimiz Ankara'da Çankaya ve Etlik'teki bazı yapıları ile müteahhittliğini yaptığı Bolu'daki birkaç yapı ve Gerede İmar Planı üzerinde henüz yeterli çalışılmamış, bu nedenle de makalede belirtilmekle birlikte ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Çankaya ve Etlik'teki yapıları ile ilgili bilgi ve belgeye ulaşamamış, yapıların konumları belirlenememiştir. Bu nedenle, diğer yapıları gibi yıkılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Daha sonra yapılacak yeni bir çalışmanın verileri ışığında bu yapıların da tanıtılmaları ve değerlendirilmeleri planlanmaktadır.

kapsayıcı bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yakın zamana kadar korunması gerekli yapılar arasında görülmeyen modern mimarlık mirasının küçük bir taşra kesitini bilim dünyası ile paylaşmak istedik.

Uluslararası Üslup ve Türk Mimarlar

Cumhuriyet'in hemen ilk yıllarında, "Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu"nun (1908-1927) tanımlayıcı olduğu görülmektedir. Bu üslubun öncüleri olan Vedat Bey ve Kemalettin Bey, II. Meşrutiyet'ten sonra başlattıkları mimarlık anlayışlarını Cumhuriyet'in ilk yıllarında sürdürmüşlerdir. Ulusçuluk ideallerinin etkili olduğu politik ve kültürel ortamın yönelimlerine koşut olarak, özellikle Klasik Osmanlı mimarlığının biçimsel öğeleri, başta Ankara olmak üzere kentlerde yeni yapılan kamu binalarında ve konutlarda kullanılmıştır. Genellikle iki ya da üç katlı olan yapılarda kütleler, akademik mimarlık geleneğinin etkisi ile simetrik olarak düzenlenmiştir. Osmanlı mimarlığına özgü kemer, sütun, kubbe gibi kimi mimari öğeler, ayrıca Selçuklu ve Osmanlı bezemeleri bu dönemin kamu ve konut yapılarında kullanılan biçimci özellikler olarak karşımıza çıkar.

Ancak, 1920'lerin sonlarından başlayarak Türk mimarlık ortamında "Uluslararası Üslup" ya da "Modern Mimari" olarak tanımlanan ve yabancı mimarlar tarafından Türkiye'ye getirilen yeni bir anlayış etkili olur. Türk mimarlığındaki bu üslupsal dönüşümde bazı kırılma noktaları belirlenebilir. Bu dönemde, Birinci Ulusal Mimarlık anlayışının önde gelen temsilcilerinden Giulio Mongeri ve Vedat Bey, Sanayi Nefise Mektebi'ndeki görevlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Diğer yandan, dönemin Maarif Vekaleti bünyesinde oluşturulan mimari büronun yönetimine İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli getirilmiştir. Yine aynı tarihlerde Le Corbusier'nin 1926 yılında belirlediği "Uluslararası Üslubun Beş Noktası"nı, yani "zeminden kolonlarla kurtarılmış plan, düz çatı kullanımı, zemin katın serbest tasarımı, yatay bant pencere ve cephenin serbest tasarım ilkeleri" ilk olarak 1934 yılında belediye mimarlarından Samih Saim tarafından "Mimar" dergisinde tanıtılmıştır. 1930'larda Türkiye'ye geldiğinde "Yeni Mimari" olarak adlandırılan modern mimarlık anlayışı, Avrupa'da "Uluslararası Üslup" adı altında kabul görmüştür. Celal Esat Arseven, "Cumhuriyet Sanat Üslubu" adlı makalesinde, mimarideki bu üslup değişikliğini, ideolojik, tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde açıklamaktadır:

"Sanat üsluplarını daima devirler yaratmışlardır. İnkılaplar cemiyetin bünyesini değiştirdiği zamanlarda bunların kültürlerinin de değiştiği görülür. Dünyanın bir yerinde görülmeyen bir büyük Atatürk inkılabının sanatta da bir üslup yaratmamak imkanı yoktur" (1938, s. 13).

Başta Ankara'da uygulanmak üzere bu yeni mimarlık üslubundaki yapıların tasarımları Almanca konuşulan ülkelerden gelen yabancı mimarlara verilmiştir. Çağdaşlaşmanın temel gerekliliklerinden birisi olan toplumsal dönüşümün Atatürk devrimleri ile başlatılmasının yanında, bu toplumun devineceği kentsel mekanın kurgulanması gerekliliği de yönetimi, Batılı kent plancılarına ve mimarlara yöneltmiştir.³ Cumhuriyet yönetimi, mimarların uluslaşma, modernleşme etkinliklerinde önemli katkılarının olacağını düşünmektedir.

³ 1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu, her alanda Batılı uzmanlardan yararlanılmasını, böylece Batı'nın bilim ve teknik alandaki düzeyine ulaşmayı amaçlamaktadır.

Uluslararası Mimarlık Üslubunda tasarlanan ve gerçekleştirilen yapılar, çoğunlukla simetrik olarak biçimlenmiş, iki ya da üç katlı ve yatay etkilidir. Süslemeden arındırılmış, yalın yüzeyler serpmeye sıva ile kaplıdır. Bazı yapıların ana giriş düzenlemelerinde, anıtsal görünüm kazandıran, iki ya da üç kat boyunca devam eden kolonlar kullanılmıştır. Betonarme iskelet sistemi tek katlı yapılarda bile kullanılmıştır. Uluslararası Üslubu belirleyen düz çatı, teras, serbest planlama, kübik kütle anlayışı, özellikle konutlarda simetriden kaçış, geniş cam yüzeyler ve yatay şerit pencereler bu dönem yapılarında görülen karakteristik özelliklerdir (Aslanoğlu, 2001, s.64). Bu mimari özelliklerin kamu yapılarındaki uygulanış biçimi, 1930'ların modernlik söylemine karşın, "Klasizm" in de devletin resmi söylemini ifade eden bir üslup olarak, modern mimarlık anlayışının benimsendiği bu dönemde etkisini yitirmediğini göstermektedir.

Türk mimarların Uluslararası Üslup karşısındaki tutumu, modern mimarlığın Türkiye'deki duruşu ile koşutluk içindedir. Bu üslubu Türkiye'ye Batılı mimarlar getirmişlerdir. Türk mimarlar ise, modernist söylemi yönlendiren Bauhaus ve CIAM çevreleri ile yakınlaşmamışlardır. Bu nedenle, modern mimarinin Türkiye'deki varlığı, bu mimarinin kaynağı olan Avrupa ülkelerindeki uygulamaların arkaplanından farklı bir içerik taşır. Modern mimari Türkiye'de, modern toplumun dönüşmesinin doğal bir sonucu değil, istenilen ama henüz gerçekleşmemiş bir modernliğin temsili olarak görülmelidir (Bozdoğan, 2002, s.317-318).

Uluslararası Mimarlık Üslubu, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nün öğretim programında da yerini almıştır. Yabancı mimarlar, gerçekleştirdikleri tasarımları ve eğitimci kimlikleri ile yeni yetişmekte olan Türk mimarları üzerinde etkili olmuşlardır.

Celal Esat Arseven "Yeni Mimari"(1931) adlı kitabında, mimarlık eğitimi konusuna yer vermiş, Türk mimarların akademik anlayışta eğitilmelerini eleştirmiştir. Arseven'e göre Türk mimarlar da Avrupalı meslektaşları ile aynı düzeyde yetiştirilmelidir. Klasik anlayışta yetiştirilen öğrenciler çağın koşullarına ve gereksinimlerine uyum sağlayamamaktadır. Arseven, 1931 tarihli kitabı yayımlanmadan önce Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde yayımladığı "Yeni Mimari" adlı makalesinde bu konuyu hassasiyetle vurgular:

"Şimdiye kadar takip edilen usulün bütün genç istidatları boğarak şahsiyetlerinin inkişafına bir mani olduğu ve eski klasik fikirlerle yetişen talebelerin asri telakki ve ihtiyaçlara uyamadığı görülmektedir. Klasik tedrisatın ancak bir malumat ve tarih kabilinden öğretilmesi ihtimam edilecek bir meseledir. İşte bu sebeptendir ki yeni terakkilere göre şimdi bütün dünyada mimarinin ne gibi bir gayeye doğru gittiğini bilmek lazımdır" (Arseven, 1930, s. 6).

Bu dönemde, İsviçreli mimar Ernst Arnold Egli'nin asistanı olan ve Almanya'da Stuttgart Technische Hochschule'de eğitim gören Arif Hikmet Holtay, ayrıca 1930'ların başında asistan olan Sedat Hakkı Eldem ve Seyfi Arkan, kısa bir süre sonra Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki klasik eğitime karşı çıkarak modern mimarinin öncü mimarları olmuşlardır.

Türk mimarlar Uluslararası Üslup ile 1930'lu yılların başında karşılaştıklarında Uluslararası Üslup, bu dönem mimarlığının en önemli belirleyicisi, mimari proje yarışmalarının önde gelen koşullarından birisidir. Örneğin 1933'te Sergi Evi binası

için uluslararası bir proje yarışması düzenlenmiş, yarışmayı düzenleyen Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin, projeyi doğrudan bir yabancı mimara vermeyip yarışma ile elde etme yoluna gitmesi, Arkitekt dergisinde memnuniyetle karşılanmıştır³ (Akpolat ve diğerleri, 2004, s. 312-313).

1931 yılında yayımına başlanan ve 1934'te "Arkitekt" adını alan "Mimar" dergisinin temel amacı, Türk mimarların yabancı mimarlar kadar yetkin olduklarını göstermek olmuştur. Dergide Türk mimarların tüm etkinlikleri ayrıntılı olarak tanıtılmaktadır.⁵ Mimar dergisinin kurucusu Zeki Sayar, bu dönemde Türk mimarların durumunu ve verdikleri mücadeleyi şöyle anlatır:

"Yetişmekte olan genç mimarlar memlekette yerini almak için sabırsızlanıyorlar, mevcudiyetlerini devlete ve topluma tanıtmak için mücadele ediyorlardı. Bu savaş çok çetin geçmiştir. Sonunda, bazı devlet yapılarının mimarlarımıza sipariş edilmeye ve mimari proje yarışmalarının açılmaya başladığını görüyoruz. Bazıları uluslararası olan bu yarışmalarda mimarlarımız yabancı meslektaşları arasında derece alıyor ve ehliyetlerini ispat ediyorlardı. Nitekim bir süre sonra eser vermeye başladılar. Bu suretle Ankara Sergi Binası, İnhisarlar Bakanlığı, İller Bankası, Hariciye Köşkü, Orman Genel Müdürlüğü eserlerini başarı ile yaptılar...Daha sonra genç kuşakların eserleri gerek Ankara'da, gerekse yurdun diğer yerlerinde çoğalacak, memleketin mimarlık mukadderatına sahip olacaktır." (1973, s. 21).

Bu dönemde Türk mimarların gerçekleştirdiği özellikle kamu yapılarında bazı ortak mimari özellikler görülür. Bunlar arasında, uzun yatay kütle, saat kulesi ile oluşan kompozisyon dikkati çeker. Örneğin Sergi Evi (1933), Çubuk Barajı Filtre İstasyonu (1936) ve Ankara Garı Lokanta ve Gazinosu (1937) binalarında bu özellikler görülmektedir.

Türk mimarlar bu dönemde, yukarıda belirtilen başlıca yapılar dışında daha çok konut ya da bazı taşra kentlerinde halkevi gibi kamu yapılarını gerçekleştirmişlerdir. Türk mimarlar, önemli kamu binalarının yabancı mimarlara yaptırılmasını eleştirmişler, bununla birlikte, İzzet Baysal'ın uygulamalarında da dikkati çektiği gibi, konut mimarisini asıl alanları olarak sahiplenmişlerdir. Bu dönemin yeni Türk mimarlarından birisi olarak karşımıza çıkan İzzet Baysal'ın aldığı mimarlık eğitimi, tasarım anlayışı ve uygulamaları, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk mimar kimliğinin tanımlanmasına katkı sağlamaktadır.

İzzet Baysal'ın Mimarlık Yaşamı (1931-1943)

İzzet Baysal, 1907 yılında Bolu'da doğmuştur. Babası, Kastamonu Maliye Memurluğu'ndan emekli Arzuhalci Ahmet Canip Efendi, annesi Hafız Behiye Hanım'dır.⁶ Baysal, ilk, orta ve lise öğrenimini Bolu'da tamamlamış, 1927 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi'nin sınavını kazanarak yüksek öğrenimi için

⁴ Yalın plan düzenlemesi ve uyumlu kütle anlayışı ile dikkati çeken modern anlayıştaki yapı 1946-1948 yılları arasında Alman mimar Paul Bonatz tarafından Opera binasına dönüştürülmüştür

⁵ 1933'te Ankara Sergi Evi binası için açılan uluslararası yarışmayı Şevki Balmumcu kazanmış ve bu başarı Türk mimarların başarılarını kutlama aracı olarak görülmüştür. Ayrıca derginin 1931 tarihli ilk sayısında yer alan başyazıda Türk mimarların profesyonel alanda kabul görmesi isteği dikkat çekicidir.

⁶ Bolu, bu dönemde Kastamonu Mutasarrıflığı'na bağlı küçük bir sancaktır.

İstanbul'a gitmiştir. Ailesinde mimarlık ya da herhangi bir sanat dalında eğitim alan üye bulunmamasına karşın ailesinin de etkili olduğu anlaşılan bu tercihte tam olarak kimin ya da neyin belirleyici olduğunu söylemek güçtür.

1930'ların yukarıda özetlenmeye çalışılan mimarlık ortamında, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi'ndeki eğitiminin ardından 1931 yılında mesleğe atılan İzzet Baysal'ın tasarladığı ve inşa ettiği yapılar, dönemin yaygın üslubunun önemli taşra örnekleri arasında yer almaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık tarihi okumalarına katkı sağlayacağını düşündüğümüz bu yapıları tanıtmadan önce İzzet Baysal'ın meslek yaşamının öyküsüne kısaca yer verilecektir.⁷

İzzet Baysal, pek çok kurumdan “hayırseverliği” nedeni ile aldığı çok sayıda ödülün yanında, kendisi için daha fazla anlam taşıyan Onur Ödülü'nü 1993 yılında Mimarlar Odası'ndan almıştır. Baysal, kentler için bina tasarımı yapacak ve uygulayacak az sayıda yetişmiş Türk mimarın olduğu bir dönemde yapıları ile ayrıcalıklı bir konum kazanmaktadır.⁸ Mimarın tasarımını yaptığı hemen bütün yapılar yakın zamanda yıkılmıştır. Birkaç tasarımından elde kalan belgeler ise Baysal'ı ve 1930'ların mimarlık ortamını hatırlama ve anlama nesnelere olarak önemli veriler sunmaktadır.

1994 yılında kendisi ile yapılan bir söyleşide, “yüksek öğrenim için mimarlığı neden seçtiği” sorusuna yanıtı, “itibarlı bir meslek ve iyi bir iş olduğu için”dir (Özbay, 1994, s. 34-35). Baysal'ın büyük bir saygı ile sözettiği babası, kendi deyimi ile, “iyi kalpli, kafası işleyen, ileriye gören biri”dir (Özbay, 1994, s. 34). Baysal'ın yüksek öğrenim çağı geldiğinde, ailesi oğullarının mimar olmasını ister.⁹ İzzet Baysal, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği Bolu'dan 1927 yılında ayrılarak Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi'nde eğitimine başlar. 1931 yılında da bu okuldan mezun olur (Şekil 1).

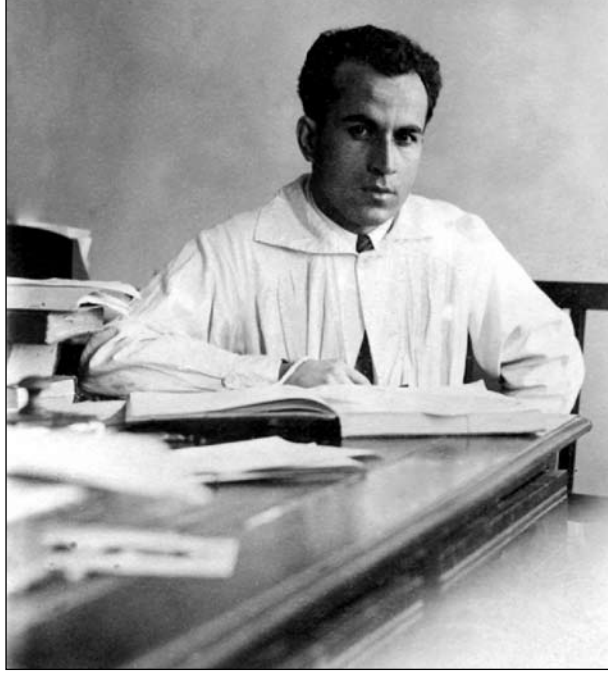
İzzet Baysal ile yapılan bu söyleşiden, okul yıllarına ait çok az şey hatırladığı anlaşılmaktadır. Okul arkadaşlarından isimlerini saydığı, Recai, Behçet ve Celal, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli Türk mimarlarından, Recai Akçay, Behçet Ünsal, ve Celal Biçer olmalıdır. Recai Akçay, 1938-1941 yılları arasında Ankara Hukuk Fakültesi

⁷ İzzet Baysal'ın mimarlık dönemi konusunda yapılan araştırmalarda ve ailesi ile yapılan görüşmelerde ne yazık ki çok az bilgiye ulaşılabilmektedir. Bu konudaki tek kaynak, dönemin mimarlık dergileri ile 1994 yılında Aslı Özbay'ın İzzet Baysal ile yaptığı söyleşidir.

⁸ Elvan Altan Ergut, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Mimarlığı ve Modernleşme: Mesleğin Profesyonelleşmesi Sürecinde Yarışmalar ve Yabancı Mimar Problemi” adlı makalesinde N. Ateş'in “Saraçoğlu'na Açık Mektup” adlı makalesine dayanarak, mimarlık mesleğinin profesyonelleşme sürecinde yaşanan problemlerin bir nedeni olarak Erken Cumhuriyet Dönemi boyunca mimar sayısının henüz çok az olmasını söylemektedir. 1940'lara gelindiğinde mimar sayısının 250 olduğu bilinmektedir. Bu mimarların çoğu İstanbul'da, kalanları ise Ankara ve İzmir'dedir.

⁹ Sibel Bozdoğan'ın “Modernizm ve Ulusun İnşası” adlı kitabında, örneğin Arif Hikmet Koyunoğlu, 1908 yılında akademiye girdiğinde, mimarlık mesleğinin Türk-müslüman aileleri arasında saygın bir meslek olmadığını, ailelerin, oğullarını, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler ve Levantenlerle ilişkilendirilen bir meslek olan “taş ustalığı”nı seçmelerini istemediklerini belirtmiştir. Yaklaşık yirmi yıldan ve birçok savaştan sonra 1931 yılında kurulan Güzel Sanatlar Birliği'ne kayıtlı 39 mimar arasında 22 Türk, 10 Ermeni, 6 Rum ve 1 İtalyan bulunmaktadır. Bozdoğan, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki Ermeni tehciri ve 1922'den sonra Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesinin, mimarlık mesleğindeki değişen demografiyi belirleyen birincil etkenler olduğunu belirtmektedir (Bozdoğan, 2002, s. 46).

binasını, Celal Biçer ise yine bu dönemin önemli yapılarından olan Polis Jandarma Mektebi binasını Reşat San ile birlikte gerçekleştirmiştir. İzzet Baysal'ın mimarlık eğitimi aldığı yıllar, akademide klasik mimarlık öğretisini savunan Vedat Bey ve İtalyan Giulio Mongeri ile son yıllarda Türkiye'deki modern mimarlığın öncülerinden İsviçreli Ernst Egli'nin hocalık yaptığı ilginç bir dönemdedir.

Şekil 1: İzzet Baysal (1930'lar), İzzet Baysal Vakfı Arşivi

Daha önce de belirtildiği gibi, Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Şubesi'nde 1926 yılından sonra köklü dönüşümler yaşanmıştır. 1928'de Giulio Mongeri, 1930'da Vedat Bey görevlerinden ayrılmışlar ve bölüm başkanlığına Ernst Egli (1893-1974) atanmıştır. Egli'nin 1936 yılına kadar görevini sürdürdüğü bu dönemde bölümün ders programları ve içerikleri yeniden düzenlenerek klasik Beaux-Arts modelinin yerine Avrupa modernizminin akılcı ve işlevselci mimarlık anlayışı etkin olmuştur.¹⁰

¹⁰ Eğitimlerine Vedat Bey ve Giulio Mongeri ile başlayan ve Egli'nin yönetici olmasından sonraki değişimleri yaşayan bu dönem mimarları Ulusal Mimarlık Üslubunun öğretilerine karşı koyan ilk mimar kuşağını oluşturmaktadır. Egli, eğitimci ve mimar kimliği ile Türkiye'ye Uluslararası Mimarlık anlayışını getirir. Egli'nin stüdyosundaki öğrencilerinin yayımlanmış projeleri, okulun klasik geleneğinden köklü bir kopuşu gözler önüne serer. Ali Cengizkan, modernist anlayışın benimsenmesi ile, "çağa ayak uyduramayan" yapıların, yeni yapılmış olsalar bile yıkılmaya başladıklarını belirtmektedir. Bu yıkımda, yapıların fiziksel eskimeleri değil, artık gözden çıkarılmaları ve biçimsel mesajlarının karşılığını bulamamasının etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu uygulamaya örnek olarak, Ankara'da 1920'lerde yapılan Danıştay, Şehremaneti Bahçeler Müdüriyeti, Yeni Postane, Gazi Çiftliği Müdüriyeti ve Hakimiyeti Milliye Gazetesi binalarını vermektedir (Cengizkan 2004).

Mimarlık eğitiminde köklü dönüşümlerin yaşandığı böyle bir dönemde Baysal, başarılı bir öğrencidir. Akademi'deki son yılını, Bolu vilayetinden aldığı bursla okumuş, mezun olunca Bolu Nafia Müdürlüğü Fen İşleri'nde çalışmaya başlamıştır.¹¹ Bu görevi sırasında Gerede'nin imar planını gerçekleştirmiştir. Baysal'ın memuriyet yaşamının sonraki bölümü Ankara'da Milli Müdafa Vekaleti Hava Müsteşarlığı'nda sürmüştür, bu dönemde Eskişehir Hava Alanı inşaatının kontrolörlüğünü üstlenmiştir. Bundan sonra Eskişehir'de Belediye Fen İşleri Şefi olarak görev yapan İzzet Baysal, bu dönemde Eskişehir'de birkaç konut ile Halkevi ve Hava Mektebi binalarının tasarımını yapmış ve gerçekleştirmiştir. İki yıl kaldığı Eskişehir'den, "*Mimar İzzet Bey, şubedeki mesaisinin ciddiyeti ve mükemmeliyeti ve fenni sahada gösterdiği bilgi, intizam ve çalışkanlığı ile tanınmış ve kendisini takdir ettirmiş bir uzmandır*" sözlerinin yer aldığı bir takdirname olarak ayrılmıştır (Baysal, 2005, s. 12).

Baysal, Eskişehir'deki bu görevinin ardından, serbest çalışmak üzere ailesiyle birlikte Ankara'ya yerleşmiş (1936), günümüzde ne yazık ki ayakta olmayan, Çankaya'da Azerbaycan Maslahatgüzarı Sadri Maksudi Evi ve Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'nın köşkünü, ayrıca, Etlık Veteriner Laboratuvarı, Fitapataloji Enstitüsü'nü ve birkaç askeri yapıyı tasarlamış ve gerçekleştirmiştir. Ankara'da bulunduğu bu dönemde, Bolu'da ağabeyi Mehmet Baysal'ın kontrolörlüğünü sürdürdüğü binaların inşaatlarını da üstlenmiştir. Bunlar, Bolu Lisesi, Bolu Devlet Hastanesi, Ziraat Bankası Evleri, Kız Enstitüsü, Kapalı Cezaevi ve Melen Köprüsü'dür.

İzzet Baysal bundan sonra, mimarlık meslek ortamının kendisine kazandırdıklarını yetersiz bularak, toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşamda daha etkili olabilmek için, köklü bir kararla mimarlık mesleğini bırakmış, 1943 yılında ticaret yaşamına atılmıştır. Başlangıçta, İstanbul'da bir sıhhi tesisat ve hırdavat dükkanı satın almıştır.¹² 1950 yılında ise, Türkiye'de özel teşebbüs olarak ilk mekanize döküm fabrikası olan "İZSAL Döküm Fabrikası"nı kurmuştur. Kurduğu fabrikadan elde ettiği gelir, İzzet Baysal'ın daha sonra yaptığı yardım amaçlı çalışmalarının kaynağını oluşturmaktadır. Sanayi alanında kazandığı başarılarını, "çok çalışmak, israftan kaçmak ve sabırlı olmak" şeklinde özetlemiştir (Baysal, 2005, s. 19).

Baysal, sanayiciliğinin yanında, kültürel etkinliklerin de önemli destekçilerinden birisi olarak, İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın kurucuları arasında yer almıştır. Bundan sonra yoğunlaşan yardım amaçlı yatırımlarını özellikle eğitim ve sağlık alanlarında gerçekleştirmiştir. 1987 yılında İzzet Baysal Vakfı'nı kurmuş, vakıf çoğu Bolu'da olmak üzere yaklaşık 200 binanın yapım ve donanım masraflarını üstlenmiştir. Kendisi için

¹¹ Elvan Altan Ergut, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Mimarlığı ve Modernleşme: Mesleğin Profesyonelleşmesi Sürecinde Yarışmalar ve Yabancı Mimar Problemi" adlı makalesinde, Yapı ve Mimar dergilerindeki dönemin makalelerine dayanarak resmi dairelerin bürolarının bu alandaki etkinliği dolayısıyla, kamu yapı faaliyetine yabancı mimarlar dışında özel kişilerin katılabilme olasılığı neredeyse bulunmadığını belirtmektedir. Özel yapı projeleri ise kalfa ya da mühendislerin elinde olduğu için, mimarlar genellikle özel büro açmak yerine kamuda çalışmayı tercih etmişlerdir.

¹² İzzet Baysal'ın yeğeni Ahmet Baysal ile yapılan görüşmede, Bolu'da yaptığı inşaatların sıhhi tesisat malzemelerini Varlık Vergisi ödeyerek dışarıdan almamak için amcasının sıhhi tesisat dükkanı açtığını belirtmiştir.

oldukça önemli olduğu anlaşılan, “en büyük eserim” sözleri ile tanımladığı İzzet Baysal Üniversitesi ise 1992 yılında kurulmuştur.

İzzet Baysal, 1994 yılında, İZSAL Döküm Fabrikası’ndaki hisselerini genç girişimcilere devrederek, bu alandaki çalışma yaşamını sonlandırır. Çok sayıda kurumun yanında, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi gibi Türkiye’nin önde gelen üniversitelerinden onursal doktora ünvanları ve 1994 yılında TC Devlet Üstün Hizmet Madalyası ile onurlandırılmıştır. Kendisine bunlardan hangisinin daha kıymetli olduğu sorulduğunda verdiği yanıt anlamlıdır: “Halkımızın ve gençlerimizin bakışlarında hissettiğim sevgi, bunların hepsine bedeldir.” (Baysal, 2005, s.39).

İzzet Baysal, sanayiciliğe atıldığı 1940’lı yıllarda az sayıda bina tasarımı yapmıştır. Bunlar, İstanbul’da Taksim’de Abant Apartmanı, Karaköy’de İzsal Han, Şişli’de İzsal Pasajı ve Apartmanı olarak sıralanabilir. 1962-1963 yılları arasında projesini yaptığı ve gerçekleştirdiği Sarıyer’deki apartmanda ise 2000 yılındaki ölümüne kadar yaşamıştır.¹³

İzzet Baysal, bu çalışmanın konusu olan sekiz yapıyı 1930’larda Eskişehir, Bolu ve Ankara’da gerçekleştirmiştir. Bu yapılar, Eskişehir Hava Mektebi (1936), Eskişehir Halkevi (1936), Bolu’da konut (1933), Eskişehir’de iki konut (1935), ayrıca Eskişehir’de Bayan Feride Evi ve Bay Salahattin Evi olarak adlandırılmış iki konut (1935) ve Ankara Karanfil Sokak’taki konuttur (1938).

Yapıların Tanıtımı

Eskişehir Hava Mektebi (1935)

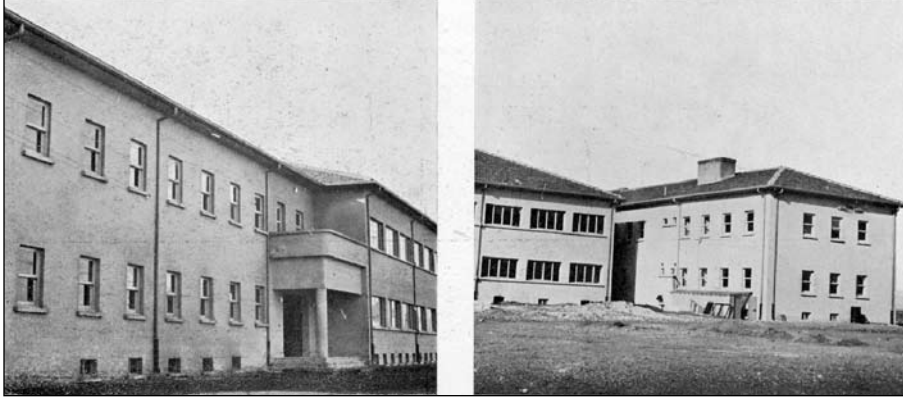
Arkitekt dergisinin 1936 tarihli 3. sayısında tanıtılan bu yapı, genel görünüm, kütle, plan ve cephe özellikleri ile, kübik mimarinin başkent Ankara ve diğer kentlerdeki örnekleri ile benzerlikler gösterir (Şekil 2). Yalın biçimleme özellikleri yapıyı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının(1923-1950) tanımlayıcı örneklerinden biri haline getirmektedir.

Hava Mektebi binası, demiryoluna paralel, doğu-batı doğrultusunda uzanan uzun ana kütle ile buna dik konumlanan arkasındaki dikdörtgen kütlede oluşmaktadır (Şekil 3). Bodrum üzerine iki katlı olan yapının öndeki uzun ana kütlelerine derslikler ve yönetim birimleri, arkadaki kütleyle ise atölyeler yerleştirilmiştir. Giriş, köşesindeki tek kat yüksekliğinde kolonla ve girişin üzerindeki balkonla vurgulanmıştır.

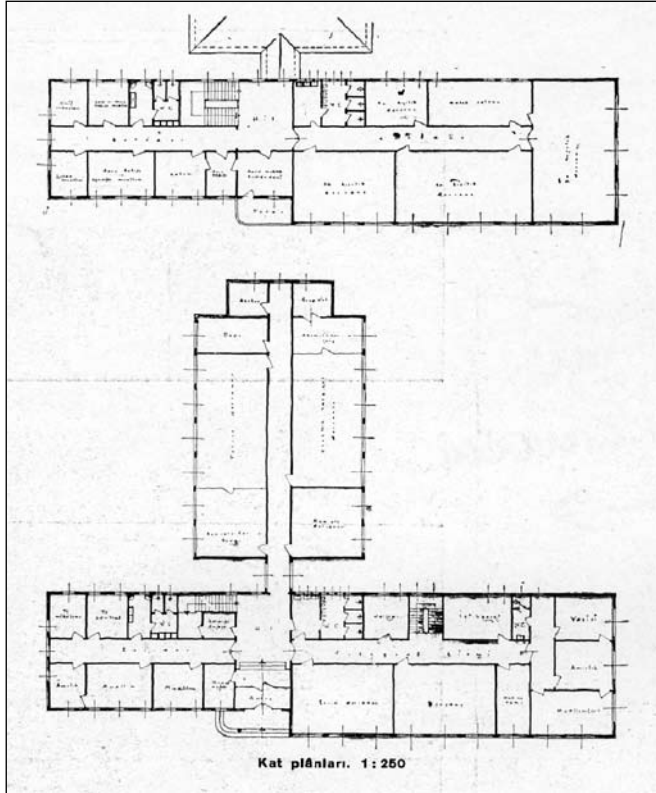
Sade bir anlayışla düzenlenmiş olan yatay etkili cephelerde, işlevlerine uygun düzenlenmiş pencere dizileri yer alır. Arkadaki kütlede ise atölyelerin pencereleri, dersliklerle benzer anlayışla, bol ışık sağlayacak şekilde geniş tutulmuştur. Hava Mektebi binasının taşıyıcı sistemi betonarme iskelettir. Cepheler, bu dönem mimarisinde yaygın

¹³ TMMOB Mimarlar Odası Bolu Temsilciliği’nin yayımladığı Mimarlık dergisinin 11 Mayıs 2003 tarihli “Mimar İzzet Baysal” konulu özel sayısında İzzet Baysal’ın kısa bir biyografisine yer verilmiş, Baysal’ın müteahhidiğini yaptığı binalar ile 1960’lı yıllarda tasarımını yaptığı, iş hanı ve apartmanlar, kısaca tanıtılmıştır.

olarak kullanılan serpme sıva ile kaplıdır. Yapıda, modern mimarinin Türkiye'deki diğer örneklerinde olduğu gibi herhangi bir bezeme ögesi bulunmamaktadır.

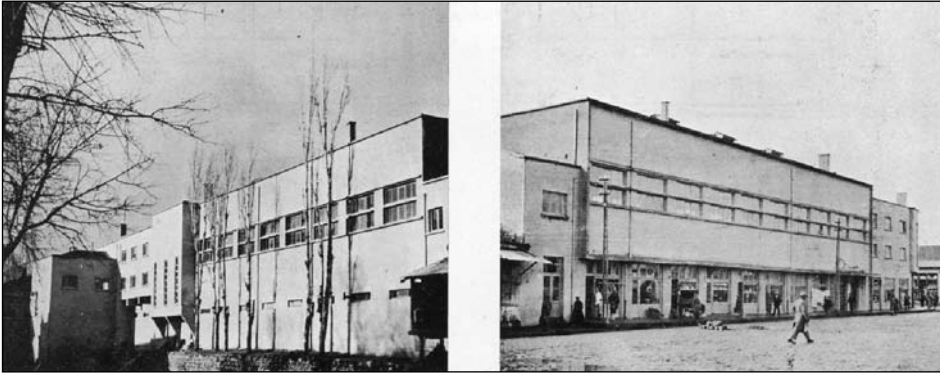
Şekil 2: Eskişehir Hava Mektebi, Genel Görünüş (Anonim, 1936, s.71).

Şekil 3: Eskişehir Hava Mektebi, Zemin ve Birinci Kat Planları (Anonim, 1936, s.72).

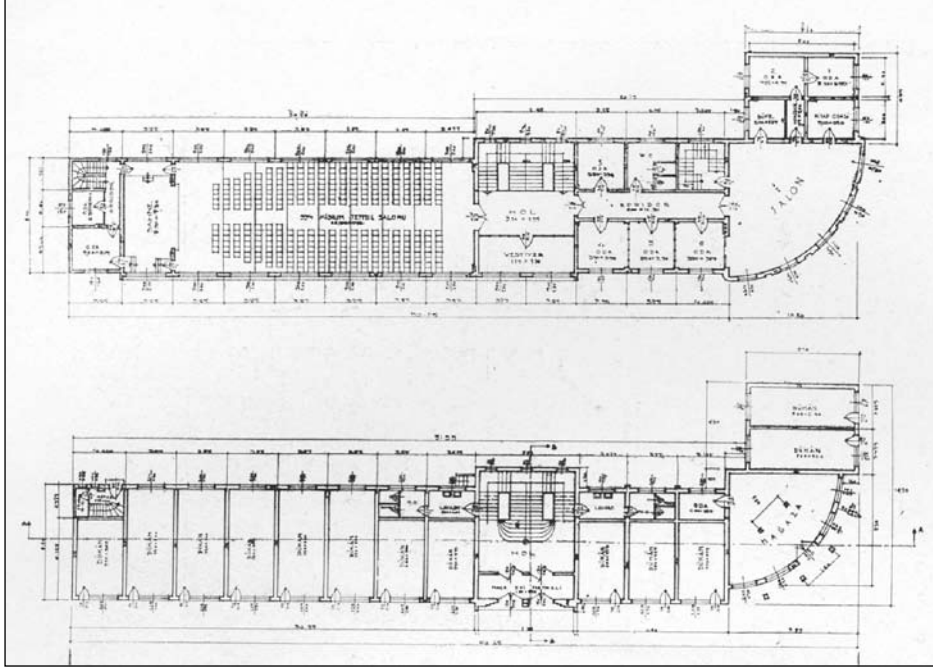
Eskişehir Halkevi (1936)

Eskişehir Halkevi, İzzet Baysal'ın tasarımını yaptığı ve görsel belgelerine ulaşılabilen az sayıdaki kamu binalarından birisidir. Sadece işlevi ile değil, konumu, kübik kütle ve mimari özellikleri ile de, yapıldığı dönemde kentin önemli binalarından birisi olduğu anlaşılmaktadır. (Şekil 4). Yapı, köşesi yuvarlatılmış küçük bir kanat ile sonlanan uzun dikdörtgen bir kütlede oluşmaktadır (Şekil 5).

Şekil 4: Eskişehir Halkevi, Ön ve Arka Cephe (Anonim, 1936, s.36).

Az da olsa parçalı kütle anlayışı, parapet duvarlarının arkasına gizlenmiş az eğimli çatı, yapının kübik kütle özelliğini güçlendirir. İki katlı olan yapının zemin katında dükkanlar, üst katında ise halkevi işlevine uygun mekanlar bulunur. Katlar arasındaki bağlantı, üç kollu geniş bir merdivenle sağlanmaktadır. Birinci katta, uzun kütlede yaklaşık yarısını kaplayan 250 kişilik çok amaçlı salon, halkevinin şubeleri için birer büro, kütüphane, büfe gibi mekanlar yer alır. Kütlede yuvarlatılmış olan bölümünde ise okuma salonu bulunmaktadır. Yapının cephelerinde sade bir anlayış etkilidir. Özellikle, çok amaçlı salonun boydan boya uzanan yatay etkili pencereleri, bunları alttan ve üstten birleştiren kesintisiz bordürler ve düz çatı izlenimi veren düzenleme cephelere yatay etki kazandırmaktadır. Arka cephede kübik cephe çıkması ile vurgulanan merdiven boşluğu, pencerelerin monotonluğunu kırarak cepheye hareket kazandırmıştır. Yapının taşıyıcı sistemi betonarme iskelettir. Bütün cepheler serpme sıva ile kaplanmıştır (Anonim, 1936, s. 36).

Şekil 5: Eskişehir Halkevi, Zemin ve Birinci Kat Planı (Anonim, 1936, s.36).

Bolu'da Konut (1933)

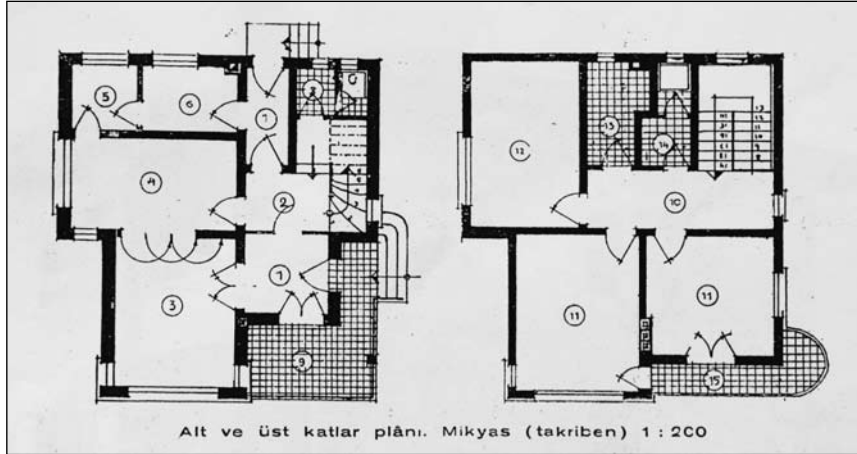
Anıtpark'ın bulunduğu alana yakın bir konuma yerleştirilmiş olan yapıdan Mimar dergisinde şöyle sözedilmektedir:

“Mimar İzzet bu küçük eserinde tamamen yerli ve Türk bir karakter tesbit etmek, en iktisadi şartlar altında sade, modern ve sevimli bir ev yapabilmek hususunda çok muvaffak olmuştur.” (Anonim, 1933, s. 367) (Şekil 6).

Bodrum üzerine iki katlı olan konuta doğusundaki verandaya açılan girişinden ulaşılır. Yapının zemin katında oturma odası, yemek odası, mutfak, servis alanı gibi mekanlar, birinci katta ise yatak odaları bulunmaktadır (Şekil 7). Büyük bir salon olarak kullanılacak biçimde tasarlanan yemek odası ve misafir odası, yeni yaşam biçimine de uygun toplantıların yapılabileceği bir mekan anlayışını tanımlar. Cepheler yalın, ancak hareketli bir görünüme sahiptir. Özellikle ana cephede, yapının önde ve geride kalan bölümleri, zemin katta veranda ve birinci katta bir ucu yuvarlatılmış olan balkon düzenlemesi bu etkiyi sağlar. Kiremit kaplı kırma çatı ile örtülü olan konut, yığma yapı sistemine sahiptir.

Şekil 6: Bolu'da Konut, Genel Görünüş (Anonim, 1933, s.365).

Şekil 7: Bolu'da Konut, Zemin ve Birinci Kat Planları (Anonim, 1933, s.366).

Eskişehir'de Konut-1 (1935)

Yapı, 96 m²'lik bir alana bodrum üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir (Şekil 8). İki ailenin kullanacağı bir kira evi olarak tasarlanan konutun yapıldığı dönemde maliyeti 4 bin liradır (Anonim, 1935, 250).

Yapı, simetrik bir anlayışla tasarlanmıştır. Simetri eksenindeki girişten ulaşılan zemin katta üç oda, mutfak, banyo, tuvalet gibi mekanlar yer alır. Bütün mekanlara küçük bir

koridordan dağılım sağlanmışır. Ana girişten ulaşılan merdiven ile, zemin katın tekrarı olan birinci kata çıkılır. Bodrum katta çamaşırlık ve depolar yer almaktadır.

Yapının cepheleri, dönemin mimarlık anlayışına uygun olarak oldukça yalın bir anlayışla biçimlendirilmiştir. Ana cephenin simetrik kurgusu bu yalınlığı daha da güçlendirir. Simetri ekseninde ana giriş ve onun üzerinde balkon ile iki yanında, yatay etkili pencereler bulunmaktadır. Parapet duvarlarının arkasına gizlenmiş hafif eğimli çatı ile örtülü olan yapı, betonarme iskelet sistemine sahiptir.

Şekil 8: Eskişehir'de Konut-1, Ön Cephe (Anonim, 1935, s.250).

Şekil 9: Eskişehir'de Konut-2, Genel Görünüş (Anonim, 1935, s.252).

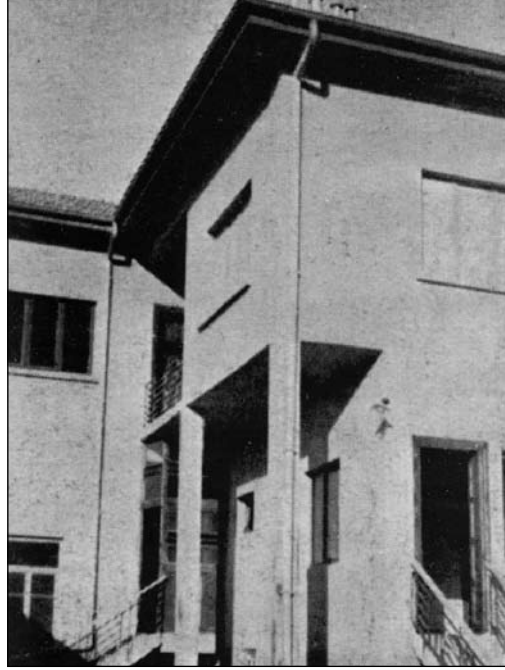
Eskişehir'de Konut-2 (1935)

Bina, Eskişehir'de çarşıya yakın bir cadde üzerinde 200m²'lik bir parselde konumlanmaktadır (Şekil 9). Yapıldığı dönemde kentin Üç Yol Ağı olarak tanımlanan işlek bir yerindedir. Altta dükkanlar, üstte konut olarak tasarlanan yapının o dönemdeki

maliyeti 9 bin liradır (Anonim, 1935, s. 252). İki katlı olan yapı, kademeler halinde geriye doğru genişler. Yatay etkili bir anlayışla tasarlanmış olan cephelerde, pencereler yatay çerçeve içine alınmıştır. Yapı betonarme iskelet sistemine sahiptir.

“Bay Sâlahattin” Konutu (1935)

Yapı, sahibinin isteği üzerine konut ve büro işlevlerini bir arada barındıracak biçimde tasarlanmıştır (Şekil 10). L biçimli bir kütleyle sahip olan yapı, bodrum üzerine iki katlıdır. Yapının işlevine uygun olarak zemin katta büro bölümü ile misafir odası ve mutfak yer alır. Birinci katta L’yi oluşturan kütlelerin öndeki bölümünde, birbirine geçiş sağlanan üç büyük oda, arkadaki dikdörtgen bölümde, bir diğer oda ile banyo, tuvalet gibi mekanlar ve boydan boya uzanan balkon bulunur. Yarım bodrum kat hizmetçi odası, çamaşırılık ve depolara ayrılmıştır. Katlar arasındaki ilişki iki kollu merdivenle sağlanmıştır.

Şekil 10: Bay Salahattin” Konutu, Genel Görünüş (Anonim, 1935, s.285).

Yapının yatay etkili pencereleri ve yalın girişleri Baysal’ın diğer tasarımları ile benzer anlayışla düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra yapının geniş saçaklı kiremit kaplı eğimli çatısı, Bay Salahattin Evi’ni Baysal’ın Eskişehir’deki diğer konutlarından ayırmaktadır. Taşıyıcı sistemi betonarme iskelet olan binanın cepheleri serpmne sıvalıdır. Ön cephenin bir bölümünde Ankara Taşı taklidi kaplama yapılarak cephe zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

“Bayan Feride” Konutu (1935)

Kira evi olarak yapılan bina, İzzet Baysal'ın diğer konut yapıları gibi 1930'ların akılcı işlevci mimarlık anlayışına uygun olarak tasarlanmıştır (Şekil 11). Arkitekt dergisindeki tanımıyla, *“istirahatin teminiyle beraber tasarruf ciheti de düşünülmüş olan”* binanın, yapıldığı dönemdeki maliyeti 2950 liradır (Anonim, 1935, s. 285). Yerleşim alanının elverişsizliği nedeni ile düzensiz geometrik biçime sahip olan yapı iki katlıdır. Eksendeki girişten ulaşılan zemin katta, ortadaki sofaya açılan iki büyük oda ile mutfak, depo gibi mekanlar bulunmaktadır.

Yapının cepheleri oldukça yalın bir anlayışla düzenlenmiştir. Girişin olduğu bölümün yuvarlatılmış köşeleri ve girişin üzerindeki küçük balkon ile simetrik pencereler cepheye sade ve dengeli bir anlatım kazandırır. Uluslararası Mimarlık anlayışının belirgin biçimsel özelliklerinden birisi olarak yapıda, parapet duvarlarının arkasına gizlenmiş, düz çatı izlenimi veren az eğimli çatı kullanılmıştır.

Şekil 11: “Bayan Feride” Konutu, Genel Görüntü (Anonim, 1935, s.286).

Karanfil Sokak'ta Konut (1938)

Yapı Ankara'nın bu dönemde bir gelişme merkezi olan Yenışehir'deki başlıca modern konutlardan birisi olması ile dikkati çekmektedir (Şekil 12). Bahçe içinde iki katlı olan yapı, zamanla geçirdiği değişikliklere karşın eski görünümünü uzun süre korumuştur. Beş odalı olan üst kata yandaki merdivenle ulaşılır. Alt kat ise kiraya verilmek üzere düzenlenmiştir. Yapının cephelerindeki en belirgin özellikleri, edelputz sıvalı yüzeyleri

ile yatay pencereleridir. Yığma kagir olarak inşa edilen yapı, düz çatı izlenimi veren kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür (Aslanoğlu, 2001, s. 333).

Şekil 12: Karanfil Sokak'ta Konut, Ön Cephe (Aslanoğlu, 2001, s.333).

Değerlendirme

İzzet Baysal, 1920'lerin sonunda küçük bir taşra kenti olan Bolu'dan çıkan ilk mimar olmasının yanında, 1930'ların hemen başında mezun olan az sayıda Türk mimardan birisidir. Mesleğini kısa bir dönem uygulasa da mimarlık ortamına azımsanamayacak sayıda yapı kazandırmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin etkili olduğu 1930'ların olumsuz ekonomik koşulları, mimarlık mesleğinin Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentler dışında sürdürülebilirliğini güçleştirmiştir. Bu kentlerde de mimarlık etkinliklerinde daha çok Batılı mimarlar görevlendirildiği için Türk mimarlara daha küçük bir etkinlik alanı kaldığı söylenebilir. Türk mimarlar, önemli kamu binalarının Batılı mimarlara yaptırılmasını eleştirmekle birlikte, özellikle konut mimarisi alanını sahiplenmişlerdir.

İzzet Baysal'ın tasarımını yaptığı binalar, bu dönemin mimarlık eğitiminde ve uygulamalarındaki yaygın eğilime uygun olarak Uluslararası Mimarlık Üslubu'nda biçimlenmiştir. Bu üslubun Başkent Ankara'daki örnekleri ile de benzerlikler taşıyan yapılar, işlevine göre biçimlenmiş, bezmeden arındırılmış, yalın ve sade bir anlatıma sahiptir. Dönemin olumsuz ekonomik koşullarının belirleyici olduğu 1920'lerin sonunda, Türk mimarlığındaki bu üslupsal dönüşümün, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi'nin eğitim programını etkilediği bilinmektedir.

İzzet Baysal'ın öğrencilik yılları, akademinin dönüşüm yıllarına, İsviçreli mimar Ernst Egli'nin etkili olduğu bir döneme rastlamaktadır. Egli'nin mimarlık anlayışının, Baysal'ın yapılarında da etkili olduğu açıktır. İzzet Baysal'ın yapılarında, Uluslararası Mimarlık Üslubu'nun biçimsel özelliklerine karşın, bölgeselci duyarlılıkların, yerel kimliğin ve ekonomikliğin belirleyici olduğu görülmektedir. Zaten 1930'lu yılların mimarlık yayımlarında modern mimari kavramının bölgeselci bir duyarlılıkla birlikte

düşünüldüğü görülmektedir. Bu ilişkinin, yapıların ulusal kimliğini de sağlayacağı yönündeki açıklamalar dikkat çekicidir. İzzet Baysal'ın yapılarının Mimar dergisindeki tanıtımlarında da, “yerel malzeme”, “Türk’e özgünlük”, “ekonomiklik” ve “akılcılık” ifadeleri dikkati çeker. Bütün bunların birbirini tamamladığı ve modern ve ulusal olana karşılık geldiği, yan yana görüldüğü anlaşılmaktadır.

İzzet Baysal'ın az sayıdaki kamu yapılarından birisi olan Eskişehir Hava Mektebi, eğitim işlevine uygun bir anlayışla tasarlanmıştır (Şekil 2,3). Devletin, çağdaş eğitim ve okullaşma konusundaki kararlı tutumunun belirgin göstergelerinden olan eğitim yapıları, bu dönem mimarlığında önemli bir yere sahiptir.¹⁴ Eğitim yapılarının, Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki prestij taşıyıcı vurgularının, binaların konumlarında ve mimari kimliklerinde belirleyici olduğu dikkati çekmektedir. Eskişehir Hava Mektebi, bu anlayışın, başkent dışında, daha mütevazı bir örneğini oluşturmaktadır. Yapıda, Birinci Ulusal Mimarlık Üslubundan (1908-1927) ve binaların bu dönemin eğitim anlayışına uygun biçimlenişinden ayrımlı olarak, farklı işlevlerin farklı kütlelerde çözümlendiği parçalı kütle düzeni dikkati çeker. Derslikler, yönetim birimleri, çağdaş eğitimin gerektirdiği uygulama mekanları, bu kütlelere akılcı ve işlevselci bir yaklaşımla yerleştirilmiştir.

Eskişehir Halkevi binasında, dönemin Halkevlerinin eğitici ve öğretici kimliğine ve işleyişine uygun bir kurgu dikkati çekmektedir (Şekil 4,5). Halkevleri, sadece halkın eğitim gereksinimini değil, aynı zamanda Cumhuriyet yönetimini de temsil eden kurumlardan birisi olarak öne çıkmaktadırlar. Bu temsil gücü Halkevi binalarının mimari kimliklerini belirlemiş, Cumhuriyet ideolojisine uygun çağdaş yapılar olmaları önemsenmiştir. Eskişehir Halkevi binasında, dönemin diğer kentlerindeki Halkevi binalarından farklı bir yaklaşımla, Halkevlerinin işlevleri arasında yer almayan ticari amaçlı mekanlarla karşılaşılmaktadır. İzzet Baysal, İki katlı olan yapının zemin katına Halkevi'ne gelir sağlamak amacı ile dükkanlar yerleştirmiştir.

İzzet Baysal'ın bu iki yapısında da, sade bir anlayışla düzenlenmiş olan, serpme sıva kaplı, yatay etkili cepheler dikkati çeker. Bu düzenleme, Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarında sıklıkla görülmektedir. Halkevi binasında, parapet duvarlarının arkasına gizlenmiş az eğimli çatı, yapının kübik kütle özelliğini güçlendirmektedir. Diğer yandan, Hava Mektebi binasında kiremit kaplı kırma çatı kullanılmıştır. Başkent Ankara'da da bu dönem yapılarında yaygın eğilim, parapet duvarlarının arkasına gizlenmiş az eğimli kırma çatı olmasına karşın, Ernst Egli'nin, örneğin Ticaret Lisesi binasında kiremit kaplı çatıya yer vermesi, mimarın Avrupa geleneğini bazı yapılarında sürdürdüğünü düşündürmektedir. Az eğimli çatı ya da teras uygulamasının Ankara'nın iklim koşullarına çok fazla uygun olmamasına karşın, bu dönemde kübik mimarinin de adeta bir koşulu olarak özellikle kamu yapılarında kullanıldığı görülmektedir. Taşra kentlerinde ise malzeme ve iklim koşulları daha fazla etkili olmuş ve kamu ve konut yapılarında çoğunlukla kırma çatı uygulanmıştır. Eskişehir Hava Mektebi ve Halkevi binalarının Arkitekt dergisindeki

¹⁴ Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışı ve Ankara'daki eğitim yapıları konularında ayrıntılı bilgi için bkz. ALPAGUT, Leyla. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

tanıtımlarında “*en iktisadi şartlar altında yapılmış*” olduklarının belirtilmesi, ekonomik olma zorunluluğuna bir kez daha dikkati çekmektedir.

İzzet Baysal, kısa süren meslek yaşamında, makalede yer alan bu iki kamu yapısı dışında daha fazla sayıda konut tasarımları yapmış ve gerçekleştirmiştir. Bu durumun nedeni, daha önce de sözedildiği gibi, özellikle büyük kentlerin mimarlık ortamında Batılı mimarların etkin olduğu bir dönemde, Türk mimarların daha çok taşra kentlerindeki kimi kamu yapıları ile özellikle konutların yapımını üstlenmeleri olmalıdır. Baysalın konut tasarımları, geleneksel Türk aile yaşamında Tanzimat ile başlayan ve Cumhuriyet ile birlikte yeni bir anlam kazanan dönüşümlerin açıkça okunabildiği, ancak oldukça mütevazı taşra örnekleridir.¹⁵

Cumhuriyet ile birlikte özendirilen çekirdek aile ve bu ailenin yaşayacağı modern konut konusu 1930’ların yayınlarında sıklıkla yer almaktadır. Bu yayınlarda, anne, baba ve çocuk yeni kimlikleri ile tanımlanmaktadır. Bu dönemde yapılan konutlar modern aileden ve modern yaşamdan beklentileri karşılayan bir estetiği sergiler. Konutlarda, sağlık, hijyen, bol ışık, sıcak su, ısıtma sistemleri, havalandırma, elektrik kullanımı, ev aletleri gibi konforlar prestijli çağdaşlık sembolleri olarak görülmektedir (Bozdoğan 2002, s. 236).

İzzet Baysal’ın iki katlı olarak tasarladığı konutları çoğunlukla iki ailenin yaşayacağı kira evleri olarak düşünülmüştür. Sadece Bolu’daki, tek aile için tasarlanmış olan, geniş bir bahçe içerisindeki iki katlı konut diğerlerinden ayrılmaktadır (Şekil 6,7). Yapıldığı dönemde oldukça merkezi bir konuma sahip olan yapının zemin katında, oturma odası, yemek odası, mutfak gibi mekanlar, birinci katta ise yatak odaları ve banyo bulunmaktadır. Yemek odası, gerektiğinde büyük bir salona dönüştürülebilecek şekilde tasarlanmış, böylece yeni yaşam biçiminin gereklerinden olan, kadınların ve erkeklerin bir arada olabildikleri, kalabalık toplantılara elverişli bir mekan sağlanmıştır. Dönemin akılcı, işlevselci mimarlık anlayışına uygun olarak yalın ve sade bir anlayışla tasarlanmış olan cepheler, büyük pencerelerle dışarıya açılmaktadır. Bahçenin alçak duvarları ve parmaklıkları ise yapıyı geleneksel anlayıştan farklı biçimde, çevreden soyutlamak ve dışa kapatmak yerine kente açık hale getirmiştir. 1930’ların mimarlık yayınlarında “modernlik” ve “Türklük” kavramlarının yan yana görülme isteğinde belirginleştiği gibi bu yapı için de modern, yerli ve Türk olmasının yanında ekonomik koşullara uygunluğu da özellikle vurgulanmaktadır. Örneğin evi yaptıran kişinin isteği üzerine çatısının yerli kiremit ile kaplanmış olduğunun belirtilmesi, bu dönemin, modernliği benimserken yerelliğe de bütünüyle sırt çevrilmediğine dikkati çekmek ister gibidir.

Sonuç olarak, İzzet Baysal’ın, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık ortamında 1930’lar boyunca etkili olan Uluslararası Mimarlık Üslubu’nun savunucusu ve uygulayıcısı olduğu görülmektedir. Yapılarının bir çoğunun dönemin Arkitekt dergisinde ayrıntılı olarak tanıtılmaları, İzzet Baysal’ın kendi döneminde hatırı sayılır mimarlar arasında yer aldığını göstermektedir. Ancak, bu makalede sözkonusu edilen yapıların

¹⁶ Özellikle üst sınıfın aile ve yaşama kültüründeki dönüşümler, Cumhuriyet’ten önce, Tanzimat’ın ilanı (1839) ile başlamıştır. Bu dönemde Avrupa’ya özellikle de Fransa’ya duyulan hayranlık ve beğeni, İstanbul’da bu üst sınıfın yaşam biçimi ve konut anlayışında dönüştürücü olmuştur.

varlığından ve daha sonra da yok edilışinden ne yazık ki haberdar olunmamıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirası olan bu yapıların korunamayışı üzüntü vericidir. Bu dönemin modern mimarlık mirası yakın zamana kadar korunması gerekli kültür varlıkları arasında değerlendirilmemiştir. Ancak son yıllarda DOCOMOMO (**DO**ocumentation and **CO**nervation of buildings, sites and neighbourhoods of the **MO**dern **MO**vement)'nun modern mimarlık mirasının belgelenmesi ve korunması konularında yaptığı çalışmalar ile ülkemizdeki buna benzer diğer etkinlikler, İzzet Baysal yapıları için geç kalınsa da henüz ayakta olan bu dönem yapıları için sevindirici gelişmelerdir.

Kaynakça

- Akpolat, M. vd. (2004). *Ankara Başkentin tarihi, arkeolojisi ve mimarisi*. Ankara: Ankara Enstitü Vakfı Yayını.
- Alpagut, L. (2005). *Erken Cumhuriyet dönemi'nde Ankara'daki eğitim yapıları*, yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aslanoğlu, İ. (2001) *Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı 1923-1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Anonim. (1931). Güzel Sanatlar Akademisi mimari flubesinde talebe nasıl çalışıyor. *Mimar*, 1, 25-26.
- Anonim. (1933). Bolu'da bir ev. *Mimar*, 3, 365-367.
- Anonim. (1935). Eskişehir'de iki ev. *Arkitekt*, 9, 250-252.
- Anonim. (1935). Bay Salahattin evi. *Arkitekt*, 10, 285-286.
- Anonim. (1935). Bayan Feride evi. *Arkitekt*, 10, 285-286.
- Anonim. (1936). Eskişehir halkevi. *Arkitekt*, 2, 36.
- Anonim. (1936). Hava mektebi. *Arkitekt*, 3, 70-72.
- Anonim. (2003). Mimar İzzet Baysal. *Mimar*, Bolu: TMMOB Mimarlar Odası Bolu Temsilciliği.
- Arseven, C. E. (1930). Yeni mimari. *Hakimiyeti Milliye* (Kanunisani 2), 6-7.
- Arseven, C. E. (1938). Cumhuriyet ve sanat üslubu. *T.T.O.K. Belleteni*, 30, 19-100.
- Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı 1923-1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.
- Baysal, A. (Der.) (2005). *İzzet Baysal ve vakfı*, Bolu.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve ulusun inşası*, (Çev. T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Cengizkan, A. (2002). *Modernin saati*. Ankara: Mimarlar Derneğı Yayını.
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara Hukuk Mektebi*. Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi Yayını.
- Ergut, E. (2007). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye mimarlığı ve modernleşme: Mesleğın profesyonelleşmesi sürecinde yarışmalar ve yabancı mimar problemi. F. Cânâ Bilsel (Ed.), *80. yılda Cumhuriyet'in Türkiye kültürü* (s. 73-84). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası –SANART Estetik ve Görsel Kültür Derneğı Yayını.
- Özbay, A. (1993). Bolu'da devletin yerini dolduran mimar: İzzet Baysal. *Mimarlık*, 260, 34-35.
- Sayar, Z. (1973). Mimarlığımız: 1923-1950. *Mimarlık*, 2, 20-23.